

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/10/kristof-ilona-tortnelmi-melleknevek-egyetemes-es-magyar-tortnelmi-eletrajzok-01-03-08/>

Kristóf Ilona

Történelmi melléknevek

Egyetemes és magyar történelmi életrajzok

(Szerk.: Kerekesné dr. Horváth Ilona. Tas-11 Kiadó, Budapest, 2006. 250 l.)

A történetírás klasszikus műfajainak egyike az ismert „nagy” emberekről írt életrajz, a biográfia. Az ókortól napjainkig hálás téma történészek, írók számára egyaránt. Az életrajzírás mindenkor sokkal nagyobb érdeklődésre tarthatott számot, mint a politikai értekezés, mivel színes, olvasmányos könnyebben befogadható, ezáltal szórakoztató. Így aztán sokan és sokféleképpen próbálkoztak e műfajjal – ki több, ki kevesebb sikerrel –, és az életrajzok historiográfiája az ókortól napjainkig hosszú utat járt be.

Az ókor Plutarkhosz írásait hagyta ránk, aki a biográfia műfajának legjelesebb művelője volt, és mindaz, amit megteremtett, ma is példaértékű a műfaj számára. Ő azt hangsúlyozta, hogy nem történelmi műveket ír, hanem életrajzokat, hogy „a lélek jellemző tulajdonságait keresi”, mivel „az erény vagy a bűn nem mindig a legkiválóbb tettekben nyilvánul meg”, s hogy követendő példaképet szeretne állítani az emberek elé. Műve azonban túlmutat mindezen. A Párhuzamos életrajzok a provinciává lett görög föld és a hódító Róma történelmének bemutatása, amely igazolja: Görögország történelmi nagysága és hatása Rómára el nem vitatható.

Napjainkban is szívesen fordul e műfaj felé a történelmi szakirodalom, mert az életrajz segítségével olyan összetett – gazdasági-társadalmi, politikai, művelődéstörténelmi összefüggésekre, életmódra vonatkozó –, sokoldalú elemzés adható, amely kiváltképp alkalmas a múlt bemutatására. Az életrajzírás tehát

nagyszerű lehetőséget ad a történelem árnyaltabb bemutatására, ezáltal valóban nagyon hálás, ám igen nehéz feladat.

A biográfia, mint műfaj különösen alkalmas az ismeretterjesztés céljaira. Persze az ismeretterjesztés fogalma napjainkban a szakma számára a gyengébb minőséggel is összekapcsolódik, pedig szerepe nagyon fontos, hiszen a nagyközönséghez szól, és nemcsak a szakmához értő, hanem az iránta érdeklődő publikumot célozza meg. A világhálón megjelenő sokféle információ sokszor nem megfelelő, és időnként a média is felelős azért, hogy például a történelmi személyiségekről alkotott kép hamis, a történelmi hűségtől messze kalandozik.

A Történelmi melléknevek című könyv olyan életrajzi gyűjtemény, amely az ismeretterjesztést kiemelkedő történészi munkával kívánja megvalósítani. A könyv 15 magyar történész írásának gyűjteménye, a történelem ismert személyiségeiről, akik saját koruktól, vagy az utánuk jövő nemzedékektől melléknevet kaptak. A személyeket – akik a könyv főszereplői – a kor, amelyben éltek tette halhatatlanná. Döntéseik ugyanakkor emberek ezreinek, millióinak életét befolyásolták, vagy akár meghatározó módon hatottak a történelmi eseményekre. A könyvben kiemelt történelmi korszakok izgalmas fordulópontjai az országok történelmének, s e korszakok lényegre törő történelmi elemzését is megtaláljuk az egyes fejezetekben.

Az előszót *Gergely András* írta. A történelmi életrajz historiográfiájának bemutatásával a maga nemében is hiánypótló írás. A „nagy” emberek életrajza mellett a korrajz szerepét hangsúlyozza a szerző, amely közelebb vihet a történelem megismeréséhez. A források jobbára csak egy-egy kor elitjét teszik halhatatlanná, a korszak teljes körű megismeréséhez ez azonban nagyon kevés. Az ismert emberek életrajza csak a széles körű gazdasági-társadalmi elemzéssel, életforma bemutatásával lehet a történelem megismerésének eszköze. Mindezek nélkül a biográfia hamis, torz képet ad az egyes történelmi korszakokról. Az előszó szerzője hangsúlyozza, hogy a könyvben szereplő írások nagy erénye, hogy arányosan oldják meg az életrajz és a társadalmi-gazdasági háttér bemutatását, a biográfia XXI. századi új módszereinek felhasználásával.

A szakmai igényesség és magas színvonal garanciája a 15 szerző, akik a magyar történettudomány kiemelkedő képviselői.

„Zsoldos Attila Athelstan életrajza sikeresen hozza közelebb az olvasóhoz a 10. századi Anglia zilált viszonyait és főhősét. Remek arányérzéssel ad korrajzot és

foglalja össze a Brit-szigetek korábbi történelmét, azaz az olvasó sem veszi el a fonalat a különböző királyságok állandó háborúskodásában. Így az adott korszak bemutatásával tudja hősének személyiségét, pályáját árnyaltan jellemezni. Az átlagolvasó számára egyaránt élvezetes és informatív olvasmány **Kalmár János** életrajza a katolikus királyokról hasonlóképpen sok újdonsággal szolgálhat a 15-16. századi Spanyolországról. Erről a korszakról a reconquistán és Kolumbusz Kristófon kívül elég keveset írnak még a tankönyvek is, holott a kialakuló Spanyolország szempontjából sorsdöntő évtizedekbe kalauzolja az olvasót a szerző. Különösen fontosnak tartom az életrajz utolsó fejezetét, amely a katolikus királyok öröksége címet viseli. Itt kap igazán értelmet mindaz, amit **Izabella** és **Ferdinánd** elkövetett. Házasságpolitikájuk bemutatásával összefüggéseiben láthatjuk a Habsburgok térnyerését. Mindkét életrajzzal kapcsolatosan kiemelném, hogy nagyban növelik a munkák élvezeti értékét a jól megválogatott forrás- és versrészletek.

A magyar történelem két igen izgalmas, politikai fordulatokban gazdag korszaka került az olvasók elé. **IV. László** alakja igen ellentmondásos. A történetírás régóta próbál választ adni László viselkedésével kapcsolatos kérdésekre. **Körmendi Tamás** a korszak ismertetésével próbálja közelebb hozni hozzánk a szerencsétlen sorsú királyt. László életében a legfontosabb szerepet az oligarchák játszották, a politikai csatározásaiknak volt áldozata hosszú éveken át az ifjú uralkodó. Éppen ezért az arisztokrácia megerősödésével, László dédapjának, **II. Andrásnak** az uralkodásától kezdi a körülmények, előzmények bemutatását. Indokolt a történelmi távlat, bár a politikatörténet bonyolultságából adódóan az olvasó gyakran elveszítheti a fonalat az állandóan változó érdekcsoportok összeütközései között. **II. (Kis) Károly** királyt még kevesebbet emlegetik, mint **Kun Lászlót**, ami nem is csoda, hiszen alig több mint egy hónapig ült a magyar trónon 1386 januárjában. Vele kapcsolatban leginkább is híres-hírhedt erőszakos halálát szokás emlegetni. **Kis Károly** rövid uralkodása viszont alkalmat teremtett **Szende Lászlónak**, hogy személyén, pályáján keresztül bemutassa a nápolyi Anjouk különböző ágait a 14. században. Ezáltal könnyebben érthető, hogy a különböző családi viszályok és politikai kötélhúzás miképpen befolyásolta a magyarországi Anjouk bel- és külpolitikáját.

A műfaji megújítás két útjának kiváló példája **Kertész István Nagy Sándor** és **Sz. Jónás Ilona Szent Lajos** életrajza. Kertész István remek, olvasmányos stílusa

magával ragadja az olvasót. Bár Sándor személye nem ismeretlen az átlagolvasó számára sem, mégis számos újdonsággal szolgál ez a biográfia. Az ifjú uralkodó személyisége új vonásokkal gazdagszik azáltal, hogy tetteinek mozgatórugóját próbálja elemezni a szerző. Sz. Jónás Ilona munkájában a 13. századi francia monarchia megerősítésének időszakán keresztül értelmezhetjük IX. Lajos uralkodását. A szűkebb értelemben vett életrajzi adatokat életszerűvé teszik a fennmaradt források, különösen élvezetes a Lajos esküvőjéről készült kincstári jegyzék. A király pályáját külön fejezetekben más-más oldalról árnyalja a szerző, figyelmet szentelve Lajos szentségének és a királyi hatalom kiterjesztésének is.

A népszerű uralkodóknál maradvá válik vitathatatlan, hogy a mai napig a legismertebb angol király **Oroszlánszívű Richárd**. Legendás lovagiasságát természetesen nem lehet megkerülni, de a kalandfilmek és regények közhelyein túl sokkal teljesebb képet rajzol Richárdról **Rázsó Gyula**. Ebben az életrajzban a hűsvér embert látjuk magunk előtt, akinek érdemei sokkal inkább utódai kudarcainak fényében tűnnek fényesnek.

A késő középkori Közép-Kelet két leghatározóbb szereplője az oszmán birodalom és **Timur Lenk** mongol birodalma volt. Az 1402. évi ankarai csatában még Timur Lenk tűnt győztesnek, de csak ideig-óráig lehetett fenntartani az oszmán terjeszkedést is. Timur Lenk birodalomépítésének bemutatásakor **Ivanics Mária** a dzsingiszida részbirodalmak kialakulásáig nyúlik vissza, ami módszertanilag kétségtelenül megalapozott, de az állandóan változott törzsszövetségek szövevényes volta miatt az olvasó igen könnyen elveszíti a fonalat. Timur Lenk személyiségének a súlya több évszázadra meghatározta a Közép-Ázsia történetét, leszármazottai uralkodtak szerte az egykori birodalom tartományaiban. Az oszmán birodalom egyik legnagyobb hatású uralkodóját a történelmünkben is szerepet játszó **Szulejmán** szultánt **Fodor Pál** életrajzából lehet alaposan megismerni. Szulejmán a mi szempontunkból fokozott katonai aktivitása kapcsán fontos. Bár a világbirodalom ebben az esetben is ábrándképnek bizonyult, az oszmán birodalom a hódítások és az egységes törvénykezés megalkotása kapcsán ekkor volt a leghatalmasabb. A pompás ünnepek árnyékában végigkövethetjük Szulejmán személyiségének változását, amint átalakította a dinasztikus politikát és túlbecsülte gazdasági és katonai lehetőségeit.

Az orosz történelem két jól ismert alakja **IV. Iván** és **Nagy Katalin** is helyet kapott a kötetben. **Szvák Gyula** IV. Iván önéletrajzának kiindulópontját az áthallásosság kérdésköre adja. A XVI. századot és IV. Iván uralkodását is a mindenkori történetírás erős politikai befolyásoltság alatt vizsgálta, ezért nem véletlen, hogy sorra sematikus munkák születtek. Már Iván mellékneve, a közhasználatú „Rettegett” név is túlságosan pejoratív és a személyi kultusz időszakára datálható. A szerző az eredeti jelző sokkal semlegesebb fordítását - a „Félelmetes”-t - javasolja. A politikai történeti áttekintés mellett Iván személyiségének boncolgatása is helyet kapott. Az életrajz végére egy sokoldalú, de tárgyilagos képet kapunk erről az ellentmondásos uralkodóról. Nagy Katalin viszont politikai rezsimtől függően hol elvesztette, hol visszakapta jelzőjét, de kétségtelen, hogy az orosz történelem egyik legjellegzetesebb uralkodója. A sorok között elrejtett személyes megnyilvánulások teszik nagyon élvezetes olvasmánnyá **Niederhauser Emil** életrajzát. Ezekből válik igazán személyessé és emberközelivé a cárnő személye és veszíti el a téma tankönyvi jellegét.

Bát Gáthy Vera Gandhi életrajza tematikailag kilóg a sorból, mégis hiánypótló sok szempontból, hiszen a modern Ázsiáról vajmi keveset tud a magyar olvasó. Gandhi élete és munkássága pedig remek alkalmat nyújt az átalakuló India bemutatására, hiszen a világ egyik legdinamikusabban fejlődő gazdaságaként számon tartott országa ma is jobbra hasonló problémákkal küzd, mint ötven-hatvan évvel ezelőtt. A 20. századi forrásadottságokból adódóan lehetővé vált Gandhi személyiségének pszichológiai megközelítése is, immár inkább a tényekre alapozva, mintsem találgatásokból kiindulva.

Könnyű műfaj-e a történelmi életrajz? – merül fel mindezek után a kérdés melyre a kötet változatos életrajzai adják meg a választ. Nem mindig könnyű feladat olvasmányosan és egyben szakszerűen szólni a szélesebb olvasóközönséghez. A különböző stílusban íródott és különbözően súlypontozó biográfiák viszont tanúsítják, hogy a történelmi életrajz nem kiüresedett műfaj, és a szerzők szakértelme szavatolja, hogy az érdekességek mellett az érdemi mondanivaló is megfelelően fontos szerepet kapjon.”*

*Első megjelenés: KRISTÓF Ilona (2007): Történelmi melléknevek. Századok, 141. évf. 4. sz. 1053-1057.